

Advies over het voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling 2021-2025

**Brussel
07.06.2021**

Inbehandelingneming

Bij brief van 8 april 2021 herinnert mevrouw Z. Khattabi, minister van Klimaat, Leefmilieu, Duurzame Ontwikkeling en Green Deal, de Nationale Arbeidsraad, de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en de Bijzondere Raadgevende Commissie "Verbruik" eraan dat de wet van 5 mei 1997 betreffende *de* coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, bepaalt dat binnen de twaalf maanden na de installatie van een nieuwe regering een federaal plan voor duurzame ontwikkeling (FPDO), vastgesteld moet worden.

Teneinde die wettelijke bepaling na te komen, heeft de Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (ICDO), een voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling 2021-2025, opgesteld.

Dat voorontwerp kan van 9 april tot 8 juni 2021 openbaar geraadpleegd worden.

De dagelijkse besturen van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en de Nationale Arbeidsraad hebben de bespreking van dat dossier toevertrouwd aan de gemengde commissie "Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen".

Na een e-mailprocedure heeft de plenaire vergadering van de brc Verbruik op 21 mei 2021 beslist zich aan te sluiten bij de werkzaamheden van de CRB en de NAR.

De adviesorganen (CRB, NAR, en brc Verbruik) hebben gebruik kunnen maken van een waardevolle infosessie van de ICDO waarvoor de adviesorganen hun dank betuigen. Ze werd ingeleid door de minister van Klimaat, Leefmilieu, Duurzame Ontwikkeling en Green Deal, wat de adviesraden bijzonder geapprecieerd hebben.

Het onderstaande advies werd op 7 juni 2021 door de gemengde plenaire vergadering (via videoconferentie) van de CRB en de NAR goedgekeurd en via e-mailprocedure met einddatum 7 juni 2021 door de plenaire vergadering van de brc Verbruik.

Advies

1. Inleiding

1.1 Context

Bij brief van 8 april 2021 herinnert mevrouw Z. Khattabi, minister van Klimaat, Leefmilieu, Duurzame Ontwikkeling en Green Deal, de Nationale Arbeidsraad, de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en de Bijzondere Raadgevende Commissie "Verbruik" eraan dat de wet van 5 mei 1997 betreffende *de* coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, bepaalt dat binnen de twaalf maanden na de installatie van een nieuwe regering een federaal plan voor duurzame ontwikkeling, vastgesteld moet worden.

Teneinde die wettelijke bepaling na te komen, heeft de Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (ICDO), een voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling 2021-2025, opgesteld.

1.2 Draagwijdte en inhoud van het voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling

De adviesorganen wijzen erop dat het voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling, dat door de ICDO is voorbereid en onderworpen wordt aan een openbare raadpleging, een stap vormt naar de aanneming van dat plan door de regering. De voornoemde wet van 5 mei 1997 voorziet immers in de aanneming van een dergelijk plan in het jaar van de installatie van elke nieuwe regering voor de duur van de legislatuur. Het FPDO bepaalt de maatregelen die op federaal niveau moeten worden genomen met het oog op het verwezenlijken van enerzijds de Europese en internationale verbintenissen van België en anderzijds van de doelstellingen die zijn vastgesteld in de langetermijnstrategie (tegen 2050) van de federale regering voor duurzame ontwikkeling.

De federale strategische langetermijnvisie op het vlak van duurzame ontwikkeling staat boven de door de wet ingestelde cyclus van plannen en rapporten inzake duurzame ontwikkeling. Ze dient als leidraad voor de

werkzaamheden van de Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (ICDO), het Federaal Instituut voor Duurzame Ontwikkeling (FIDO) en het Federaal Planbureau. Ze stelt ook een geheel van indicatoren vast om rekenschap te geven over het behalen van deze doelstellingen. Die indicatoren gelden voor de referentieperiode, namelijk de legislatuur. Krachtens die wet wordt het Federaal Plan voor Duurzame Ontwikkeling (FPDO) vastgesteld voor een periode van 5 jaar en moet het een opvolgingsmechanisme omvatten voor de monitoring ervan. Er moeten dus specifieke indicatoren worden bepaald voor het toekomstige FPDO, en dat zo duurzaam mogelijk, tenzij een (gedeeltelijke) herziening ervan volledig gerechtvaardigd is.

De adviesorganen stellen vast dat na een inleiding (punt 2.1) het aan een openbare raadpleging onderworpen voorontwerp van FPDO richtlijnen (punt 2.2) en vervolgens interdepartementale acties (punt 2.3) bevat. De richtlijnen zijn rechtstreeks bedoeld voor de federale en programmatorische overheidsdiensten, terwijl de interdepartementale acties onderlinge samenwerkingen en soms met andere federale instellingen vergen.

Ze wijzen erop dat de richtlijnen en interdepartementale acties een groot aantal punten en thema's bevatten die tot hun bevoegdheden behoren. Die worden opgesomd in punt 2.2 hierna.

Verder stellen ze vast dat het voorontwerp van FPDO de lopende en toekomstige evoluties op het vlak van duurzame ontwikkeling wil aansturen. Volgens het inleidende gedeelte ervan kadert het toekomstige FPDO zo in de context van de gezondheidscrisis door het coronavirus en het plan voor herstel en veerkracht, alsook in de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties (SDG) waarvoor de lidstaten een monitoring moeten uitwerken voor de tenuitvoerlegging van het programma voor duurzame ontwikkeling 2030. Voorts kadert het federaal beleid inzake duurzame ontwikkeling in de context van de uitvoering van de strategie van de Europese Commissie (Agenda 2030) die de SDG's moet integreren in alle Europese beleidslijnen.

2. Standpunt van de adviesorganen

2.1 Algemene beschouwingen

2.1.1 Inleidende opmerkingen

Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen te weinig aanwezig in het voorontwerp van FPDO

De adviesorganen zijn verheugd over het feit dat een FPDO, dat al jaren op zich liet wachten, werd opgesteld. Ze juichen het politieke engagement ten aanzien van de SDG's toe, maar constateren dat ze weinig in aanmerking worden genomen en ten uitvoer worden gelegd in het voorontwerp van FPDO.

De adviesorganen zijn inderdaad verbaasd dat in het voorontwerp van FPDO weinig links worden gelegd tussen de voorgestelde acties en hun bijdrage tot de verwezenlijking van, enerzijds, de SDG's tegen 2030 en, anderzijds, de 55 specifieke doelstellingen die de federale regering in 2013 heeft vastgelegd in het kader van de federale langetermijnvisie voor duurzame ontwikkeling (LTVDO) tegen 2050. Het voorontwerp van FPDO bevat zelfs geen enkele verwijzing naar die doelstellingen tegen 2050.

De adviesorganen herinneren eraan dat, teneinde bij te dragen aan de toekomstige federale rapporten over duurzame ontwikkeling, aan het toekomstig federaal plan voor duurzame ontwikkeling (FPDO) en aan de uittekening van het monitoringproces m.b.t. de tenuitvoerlegging van het programma voor duurzame ontwikkeling 2030 in België, de CRB en de NAR zich in vorige adviezen (zie punt 2.2.1) hebben uitgesproken over:

- opvolgingsindicatoren en een ambitieniveau voor een reeks duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) (zie bijlagen: overzichtstabellen met de indicatoren die de CRB en de NAR hebben geïdentificeerd voor de opvolging van de SDG's die tot hun bevoegdheidsdomein behoren);
- de subdoelstellingen en indicatoren die het Federaal Planbureau (FPB) voor elk van de geselecteerde doelstellingen opvolgt. Voorts hebben de CRB en de NAR aanbevelingen geformuleerd ter verbetering van de indicatoren die het FPB opvolgt in het vooruitzicht van de volgende federale rapporten over duurzame ontwikkeling.

Er zij op gewezen dat de aanbevelingen van de CRB en de NAR m.b.t. de opvolgingsindicatoren voor de SDG's ook relevante uitsplitsingen van de gegevens bevatten voor elk van de aanbevolen indicatoren.

Door een ambitieniveau te definiëren en opvolgingsindicatoren voor te stellen, hebben de CRB en de NAR nauwkeurig de inhoud bepaald die ze willen geven aan de beleidsmaatregelen die in België worden genomen om de SDG's van de VN te realiseren en hebben ze een basis geleverd voor de opstelling van een nieuw federaal plan voor duurzame ontwikkeling. Door bijkomende op te volgen indicatoren te identificeren, hebben de twee Raden bovendien aangegeven welke problematieken volgens hen meer aandacht van de verschillende regeringen moeten krijgen.

De adviesorganen vragen bijgevolg dat met die adviezen rekening wordt gehouden voor de definitieve versie van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling.

Draagwijdte van dit advies

De adviesorganen constateren voorts dat, in dit stadium van opstelling van het plan, de tekst die werd onderworpen aan de openbare raadpleging, incl. de raadpleging van de adviesorganen, geen definitieve politieke validering heeft gekregen binnen de regering. Ze zullen het verdere verloop van het proces dat tot de definitieve versie van het plan moet leiden dus aandachtig volgen. Om die reden en gelet op de korte termijnen voor de openbare raadpleging, hebben de adviesorganen ervoor gekozen zich niet omstandig uit te spreken over het voorontwerp van plan in zijn geheel, maar zich in dit advies te richten op een aantal algemene overwegingen die ze van essentieel belang achten, met de mogelijkheid deze later aan te vullen (zie punt 0).

2.1.2 Rol en bijdrage van de sociale gesprekspartners

De adviesorganen hebben het voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling aandachtig en met de grootste belangstelling onderzocht, te meer omdat het diverse thema's bevat die belangrijk zijn voor de sociale gesprekspartners.

Ze betreuen evenwel dat in het voorontwerp weinig melding wordt gemaakt van de sociale gesprekspartners, van hun belangrijke rol en van hun bijdragen die nuttig kunnen zijn voor de werkzaamheden m.b.t. het plan. Ze vragen derhalve, enerzijds, dat hun werkzaamheden in aanmerking worden genomen (zie punt 2.2) en, anderzijds, dat ze worden betrokken bij de opvolging van het plan (zie punt 0).

2.1.3 Nood aan een duidelijk kader voor het plan

De adviesorganen willen een federaal plan voor duurzame ontwikkeling waaraan een visie/ambitie ten grondslag ligt en dat een duidelijk pad voorwaarts heeft. Voor de adviesorganen zou dat kader de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) tegen 2030 moeten vertalen naar de Belgische federale context (zie punt 2.1.1). Ze wijzen evenwel vooreerst op de weinig concrete aard van sommige voorstellen die worden overwogen; het zou bovendien een goede zaak zijn die voorstellen op te nemen in een coherent traject en ze in de toekomst te coördineren teneinde de cohesie van de gevoerde acties te garanderen. Het is immers niet altijd gemakkelijk te bepalen welke doelstellingen de regering wil bereiken en de omzetting van de SDG's in concrete acties is zo te zien nog niet voltooid.

Voorts vragen de adviesorganen om in het federaal plan voor duurzame ontwikkeling klaarheid te scheppen over de link (de koppeling) tussen de doelstellingen van het FPDO (tegen 2030) en die van de federale langetermijnvisie voor duurzame ontwikkeling (tegen 2050).

De adviesorganen merken ook op dat het voorontwerp van FPDO werd opgesteld voor de terbeschikkingstelling van de in opdracht van het FIDO uitgevoerde studie over het definiëren van SMART-doelstellingen (specifiek, meetbaar, aanvaardbaar, realistisch en tijdsgebonden). Het voorontwerp van FPDO (blz. 8) preciseert nochtans dat de huidige uitdaging ligt in het definiëren van de trajecten voor het halen van de doelstellingen die werden vastgelegd door de federale langetermijnvisie voor duurzame ontwikkeling (LTVDO) tegen 2050. Doordat de genoemde studie pas laat ter beschikking werd gesteld, hebben de adviesorganen dus ook niet de nodige tijd gehad om ermee rekening te houden in dit advies. Er zal met name moeten worden bekeken hoe die SMART-doelstellingen kunnen worden toegepast op België, rekening houdend met zijn sociaal-economische context en in overleg met de sociale gesprekspartners.

Vervolgens constateren de adviesorganen dat het voorontwerp van plan zou moeten worden geactualiseerd en aangevuld op bepaalde punten, meer bepaald in het licht van het regeerakkoord en van de recente ontwikkelingen in het kader van onder meer de verbintenissen van de sociale top van Porto op 7 mei 2021 (<https://www.2021portugal.eu/media/icfksbgy/porto-social-commitment.pdf>), waar de doelstellingen inzake werkgelegenheid, volwassenenonderwijs en armoede van het actieplan over de Europese pijler van sociale rechten werden aangenomen (zie punt 2.1.7).

De adviesorganen zijn tevens van oordeel dat het FPDO moet verwijzen naar de bestaande en in ontwikkeling zijnde plannen die verband houden met de verwezenlijking van de SDG's (de langetermijnstrategie van de Europese Commissie voor een klimaatneutraal Europa tegen 2050, het toekomstige nationale energie- en klimaatplan, het federale actieplan voor armoedebestrijding enz.)

Voorts herinneren de adviesorganen aan de federale langetermijnvisie voor duurzame ontwikkeling (tot 2050), die 55 specifieke doelstellingen bevat die ook in het toekomstige FPDO in aanmerking zouden moeten worden genomen.

2.1.4 Noodzaak om tussentijdse doelstellingen en een traject vast te leggen

De adviesorganen wijzen erop dat het toekomstige plan ook indicatieve beleidsdoelstellingen bij het verstrijken van het plan en tussentijdse doelstellingen die bereikt moeten worden vóór het verstrijken van het plan om te kunnen beantwoorden aan internationale verbintenissen zal moeten bevatten (art. 3, al. 3 van de bovengenoemde wet van 5 mei 1997). Er moeten indicatoren worden vastgelegd om te bepalen of die doelstellingen werden bereikt.

De adviesorganen pleiten ervoor dat, voor het huidige plan, de aanbeveling wordt toegepast die de CRB en de NAR m.b.t. de verwezenlijking van de SDG's hadden geformuleerd: in hun advies van 19 februari 2020 over de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen ([advies nr. 2158, CRB 2020-0400](#)) waren ze van oordeel dat, met het oog op de evaluatie van de vorderingen die België heeft gemaakt op weg naar de verwezenlijking van de SDG's van de VN, het belangrijk was een meetbaar en coherent traject te bepalen dat binnen een welbepaalde termijn kon worden afgelegd en aansloot bij de doelstellingen ter zake zoals die op Europees, federaal en gewestelijk niveau zijn vastgelegd. De twee Raden vroegen om een duidelijk traject vast te stellen dat leidt naar de verwezenlijking van deze SDG's (en dus ook van de doelstellingen in verband ermee die zijn vastgesteld op Europees, nationaal en gewestelijk niveau), met indicatoren die het mogelijk maken de verwezenlijking ervan op te volgen.

Daartoe behouden de adviesorganen zich de mogelijkheid voor om na te gaan in hoeverre de in opdracht van het FIDO uitgevoerde studie over het definiëren van SMART-doelstellingen het FPDO kan helpen om de meest relevante doelstellingen voor België te specificeren.

2.1.5 Naar een monitoringproces met betrekking tot de tenuitvoerlegging van het Programma voor duurzame ontwikkeling 2030 in België

Naast tussentijdse doelstellingen moeten volgens de adviesorganen ook indicatoren worden gedefinieerd die de voortgang ervan kunnen meten, wat ontbreekt in de versie die hun werd voorgelegd. In dit verband brengen de adviesorganen in herinnering dat de CRB en de NAR op 19 februari, 29 september 2020 en 7 juni 2021 (zie punt 2.2.1) unanieme adviezen hebben uitgebracht waarin ze opvolgingsindicatoren voor de SDG's voorstellen (zie bijlage). Ze vragen dat daarover een reflectie en een dialoog met hen wordt gevoerd en dat die adviezen in aanmerking worden genomen in de definitieve versie van het plan 2021-2025 en bij de opstelling van de nieuwe set indicatoren die zal worden gebruikt om het plan te monitoren en te evalueren.

2.1.6 Nood aan interfederale coördinatie voor een geïntegreerde visie en een efficiënt bestuur

De adviesorganen wijzen erop dat andere plannen of doelstellingen (onder meer de SMART-doelstellingen) inzake duurzame ontwikkeling bestaan of in ontwikkeling zijn, ook op regionaal niveau, met eigen indicatoren. Idealiter onderschrijven de federale overheid én de gefedereerde entiteiten samen de SMART-doelstellingen voor 2030 en vormen de regionale en federale plannen een coherent interfederaal plan voor duurzame ontwikkeling. De verantwoordelijkheid om zo'n proces op te starten ligt bij de federale overheid en bij de Interministeriële conferentie duurzame ontwikkeling (IMCDO). De intenties ter zake moeten een integraal onderdeel uitmaken van het FPDO.

Ze onderstrepen het belang van een adequate verbinding tussen de nieuwe indicatoren die zullen worden ontwikkeld in het kader van het toekomstige plan en de indicatoren die al bestaan of in wording zijn, in hoofdzaak wat de SDG's betreft. Tevens moet een coördinatie tot stand worden gebracht tussen de verschillende instellingen die met de vastlegging van die doelstellingen en indicatoren zijn belast. In dat vooruitzicht zou ook de (interfederale) coherentie moeten worden versterkt. Ze zijn derhalve van oordeel dat een interfederale en federale-regionale samenwerking zou moeten worden opgezet of versterkt.

Meer in het algemeen, aangezien duurzame ontwikkeling een transversaal thema is waarvoor de bevoegdheden zijn verdeeld tussen het federale niveau en de regio's, vragen de adviesorganen dat een intrafederale en een interfederale visie (een interfederaal plan) inzake duurzame ontwikkeling worden uitgetekend en dat daartoe de Interministeriële conferentie duurzame ontwikkeling opnieuw wordt gelanceerd.

2.1.7 Rekening houden met de supranationale context

De adviesorganen herinneren voorts aan de supranationale context van het voorontwerp van plan voor duurzame ontwikkeling, waarbij ze nauw betrokken zijn: naast de SDG's van de Verenigde Naties, zijn er de acties op Europees niveau en die van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO).

Zo wijzen ze erop dat de Nationale Arbeidsraad, door zijn advies- en rapporteringsbevoegdheden in vraagstukken die betrekking hebben op de IAO, al lange tijd nauw is betrokken bij de bevordering van de wereldwijde sociale bescherming. De NAR heeft bv. de in 2019 ondertekende Eeuwfeestverklaring van de IAO over de toekomst van werk volledig onderschreven en actief deelgenomen aan de voorbereiding, opstelling en uitvoering op Belgisch niveau van aanbeveling nr. 202 over de socialebeschermingspijlers. De adviesorganen vestigen ook de aandacht op aanbeveling nr. 195 van 2004 over de valorisering van de menselijke hulpbronnen, waarin de lidstaten worden verzocht om, op basis van de sociale dialoog, nationale beleidsmaatregelen inzake valorisering van de menselijke hulpbronnen, onderwijs en levenslang leren die verenigbaar zijn met het economisch, fiscaal en sociaal beleid te ontwikkelen, toe te passen en opnieuw te onderzoeken. De adviesorganen vragen in dat verband dat de sociale dialoog zijn rol ten volle kan blijven vervullen in dat domein.

Voorts merken de adviesorganen op dat de Europese Commissie een actieplan over de Europese pijler van sociale rechten heeft voorbereid dat voor de landen van de Europese Unie een set van drie becijferde sleutel-doelstellingen op het gebied van werkgelegenheid, volwassenenonderwijs en armoede vastlegt die tegen 2030 moeten worden gehaald en die zijn afgestemd op de SDG's:

- Minstens 78% van de 20- tot 64-jarigen zou een job moeten hebben.
- Minstens 60% van de volwassenen zou elk jaar moeten deelnemen aan opleidingsactiviteiten.
- Het aantal met armoede of sociale uitsluiting bedreigde personen zou met minstens 15 miljoen moeten dalen.

In het engagement van de sociale top van Porto van 7 mei 2021 hebben alle stakeholders (Europese Commissie, Europees Parlement, Europese sociale partners, organisaties die het maatschappelijke middenveld vertegenwoordigen en de Portugese eerste minister, die het voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie uitoefent) die doelstellingen onderschreven.

De adviesorganen wijzen eveneens op de pertinente/relevante landenspecifieke aanbevelingen die de Europese Commissie in het kader van het Europees Semester en in de bijzondere context van de crisis door de coronavirusepidemie heeft geformuleerd en die een verdere opvolging door België vereisen. Bovendien zullen de sociale gesprekspartners, in functie van de evaluatie van het Belgische Plan voor Herstel en Veerkracht (PHV) door de Europese Commissie, aangeven welke aanbevelingen ze wensen te ondersteunen.

In maart 2021 hebben de Europese sociale partners een [voorstel voor een gemeenschappelijke lijst van indicatoren opgesteld](#) teneinde het bbp als maatstaf voor welzijn aan te vullen met de economische, sociale en ecologische vooruitgang.

2.2 *Werkzaamheden van de adviesorganen die gelinkt zijn aan het federaal plan voor duurzame ontwikkeling*

De adviesorganen herinneren eraan dat het voorontwerp van plan tal van thema's bevat die onder hun bevoegdheden vallen en waarvoor ze, met name in adviezen, al bijdragen hebben geleverd en consensussen tot stand hebben gebracht en/of waarover ze hun werkzaamheden en denkwerk voortzetten of zich daartoe hebben verbonden. Ze vragen dan ook dat in het toekomstige plan rekening wordt gehouden met hun recente werkzaamheden die hieronder zijn vermeld.

2.2.1 *Wat de richtlijnen betreft*

Punt 1 “Actie ondernemen”: de SDG's integreren in het hart van het federale beleid, een structurele dialoog aangaan met de belanghebbenden, de opvolgingsindicatoren van de SDG's bepalen en **punt 3 “Het bekend maken van de SDG's en het voorstellen van praktische hulpmiddelen voor de implementatie ervan”.**

Wat de SDG's betreft, wijzen de adviesorganen erop dat de CRB en de NAR zich in hun advies nr. 2.158/CRB 2020-0400 van 19 februari 2020 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2158.pdf>) hebben uitgesproken over de opvolgingsindicatoren en het ambitieniveau en in advies nr. 2.175/CRB 2020-1770 van 29 september 2020 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2175.pdf>) over duurzame ontwikkelingsdoelstelling 4 - Onderwijs en opleiding. Meer recentelijk hebben de CRB en de NAR een [advies](#) uitgebracht over de ontwikkeling van een synthetische indicator voor de meting van waardig werk (indicator van de kwaliteit van werk en van het collectief overleg).

Punt 2 “Beleidscoherentie”: o.m. zorgen voor een effectieve coördinatie en het mechanisme van de regelgevingsimpactanalyse herzien.

Wat het mechanisme van de regelgevingsimpactanalyse betreft, verwijzen de adviesorganen naar de adviezen <https://www.ccecrb.fgov.be/p/nl/717/sociale-partners-pleiten-voor-betere-regelgeving> en <https://www.ccecrb.fgov.be/p/nl/332/regelgevingsimpactanalyse-en-kwaliteit-van-de-regelgeving>.

Punt 4 “De voorbeeldrol van de Staat versterken”: van de federale overheid een duurzame organisatie maken en duurzame praktijken bevorderen in het kader van de gunning van overheidsopdrachten.

In dit verband herinneren de adviesorganen aan de navolgende adviezen:

- Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2018), Concrete maatregelen voor het federale deel van het Nationaal Energie-Klimaatplan, [CRB 2018-1750](#)
- Centrale Raad voor het Bedrijfsleven & Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (2020), Gemeenschappelijk advies over de circulaire economie, [CRB 2020-0415](#)
- Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, Nationale Arbeidsraad & Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (2021): Initiatiefadvies betreffende het plan voor herstel en veerkracht - luik "investeringsprojecten", CRB 2021-0760 - NAR advies nr. 2.205, 23 maart 2021 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2205.pdf>)
- Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2021), Naar overheidsopdrachten die de lokale activiteit en werkgelegenheid zo goed mogelijk uit een duurzaam oogpunt ondersteunen, [CRB 2021-0582](#).

2.2.2 *Wat de interdepartementale acties betreft*

In hun initiatiefadviezen betreffende het plan voor herstel en veerkracht - luik "investeringsprojecten" van 23 maart 2021 ([CRB 2021-0760](#), [advies nr. 2.205](#)) en luik "structurele hervormingen" van 2 april 2021 ([CRB 2021-0900](#), [advies nr. 2.212](#)), spreken de CRB en de NAR zich over elke as van het plan uit (klimaat-duurzaamheids-innovatie, digitale transformatie, mobiliteit, sociale zaken en samenleven, productiviteit, overheidsfinanciën), thema's die ook ruim aan bod komen in het voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling.

Punt 5 “Niemand achterlaten”: toegang tot rechten, Federaal plan armoedebestrijding en het bestrijden van alle aspecten van armoede, optimale arbeidsomstandigheden voor iedereen, sociale cohesie.

- In het algemeen maakt de sociale cohesie deel uit van de sociaal-economische doelstellingen van de langetermijnvisie die de sociale gesprekspartners van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven in hun Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen hebben ontwikkeld.
- Wat de toegang tot rechten betreft, heeft de Nationale Arbeidsraad al vele keren deze bekommernis geuit in zijn adviezen en via zijn collectieve arbeidsovereenkomsten.
- De CRB en de NAR hebben zich met name uitgesproken in hun advies nr. 2.191/CRB 2020-2560 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2191.pdf>) van 16 december 2020 over het tiende twejaarlijks verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.

Welvaartsvastheid is ook al jaren een bekommernis van de CRB en de NAR. Ze hebben zich ter zake uitgesproken op 19 april 2021 (welvaartsvastheid 2021-2022 - advies nr. 2.213/CRB 2021-1020 - <http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2213.pdf>).

- Betreffende optimale werkomstandigheden voor iedereen betreft het voorontwerp van plan onder andere de goede combinatie gezins- en beroepsleven en de evaluatie van de mogelijkheid en de impact van de veralgemening van telewerk.

Wat het eerste van die thema's betreft, gaat de Nationale Arbeidsraad actief voort met werkzaamheden met het oog op de omzetting van richtlijn (EU) 2019/1158 van het Europees Parlement en de Raad van 20 juni 2019 over het evenwicht tussen werk en privéleven van ouders en mantelzorgers en tot intrekking van Richtlijn 2010/18/EU van de Raad alsook betreffende bepaalde verloven (omstandigheidsverlof voor pleegouders, geboorteverlof, ouderschapsverlof).

Met betrekking tot telewerk heeft de Nationale Arbeidsraad in 2005 de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 85 aangenomen (<http://www.cnt-nar.be/CAO-COORD/cao-085.pdf>), alsook de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 149 van 26 januari 2021 betreffende aanbevolen of verplicht telewerk omwille van de coronacrisis (<http://www.cnt-nar.be/CAO-COORD/cao-149.pdf>). Bovendien zullen via hoorzittingen van experts in de Nationale Arbeidsraad werkzaamheden van start gaan voor het evalueren van de bestaande regelgeving inzake structureel en occasioneel telewerk en deconnectie.

- Wat de sociale cohesie betreft, zijn levenslang leren in het algemeen, en meer specifiek de opleidingsdoelstellingen in het raam van de wet van 5 maart 2017 betreffende werkbaar en wendbaar werk, eveneens in de NAR en de CRB terugkomende thematieken, die momenteel door hen worden besproken. De twee Raden hebben ook een specifiek advies uitgebracht over de duurzame ontwikkelingsdoelstelling 4 betreffende onderwijs en opleiding ([CRB 2020-1770](http://www.cnt-nar.be/DOSSIERS/Covid-19/G10-2020-09-07-verklaring-declaration-NL.pdf) - advies nr. 2.175). De bekommerning betreffende opleiding ten aanzien van de uitdagingen op het vlak van digitalisering, werd ook behandeld in de verklaring "Covid en relance" van de groep van Tien van 7 september 2020 (<http://www.cnt-nar.be/DOSSIERS/Covid-19/G10-2020-09-07-verklaring-declaration-NL.pdf>).

Bovendien zet de Nationale Arbeidsraad zijn werkzaamheden omtrent risicogroepen voort (advies nr. 2.190 van 15 december 2020 - <http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2190.pdf>) alsook met betrekking tot de loonkloof tussen mannen en vrouwen (advies nr. 2.156 van 18 februari 2020 - <http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2156.pdf>).

Voorts heeft de Nationale Arbeidsraad op 26 januari 2021 het advies nr. 2.196 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2196.pdf>) uitgebracht over een ontwerp van koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 16 mei 2003 tot uitvoering van het Hoofdstuk 7 van Titel IV van de programmawet van 24 december 2002 (I), betreffende de harmonisering en vereenvoudiging van de regelingen inzake verminderingen van de sociale zekerheidsbijdragen.

De Nationale Arbeidsraad heeft op 5 mei 2021 het advies nr. 2.216 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2216.pdf>) uitgebracht in het raam van de uitvoering van Aanbeveling (EU) 2019/C387/01 van de Raad van 8 november 2019 met betrekking tot de toegang tot sociale bescherming voor werknemers en zelfstandigen. De Raad formuleert in dat advies verschillende algemene en specifieke beschouwingen, met name aangaande de keuze van de daaromtrent te nemen regeringsacties en zet bepaalde bakens uit voor de komende werkzaamheden.

Punt 6 “Versterken van de veerkracht tegen risico's”: beheer van de huidige en toekomstige rampenrisico's en versterking van het kader van e-commerce, zeker wat de impact ervan op de gezondheid en het leefmilieu betreft.

- Wat veerkracht betreft, hebben de CRB en de NAR bijgedragen aan de opstelling van het Plan voor Herstel en Veerkracht (PHV) via vier documenten, waaronder drie adviezen:
- Eerst heeft de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven zich uitgesproken over de principes voor een effectief en efficiënt relancebeleid ([CRB 2020-2289](#)), over de strategische krachtlijnen van het ontwerp van PHV (algemene coherentie) ([CRB 2021-0440](#)) en over de richting die volgens het plan moet worden uitgegaan.
- Vervolgens hebben de twee Raden de belangrijke uitdagingen aangegeven en de algemene criteria geïdentificeerd voor de selectie van de projecten die deel moeten uitmaken van het PHV ([CRB 2021-0760, advies nr. 2.205](#)) en hebben ze de uit te voeren hervormingen onderstreept ([CRB 2021-0900, advies nr. 2.212](#)). In die adviezen formuleren de Raden opmerkingen en bekommernissen waarmee het PHV rekening moet houden om bepaalde factoren van kwetsbaarheid binnen de Belgische economie te bestrijden.
- Wat e-commerce betreft, herinnert de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven aan zijn advies “De COVID-19-crisis en de lockdowns boosten de e-commerce en laten de klassieke distributiesector bloeden - Grote uitdaging voor de overheid om e-commerce in België te ontwikkelen en te verduurzamen in symbiose met de fysieke handel” (<https://www.ccecrb.fgov.be/p/nl/798/e-commerce-en-klassieke-distributiesector-tijdens-de-coronacrisis>).

Punt 7: “Hervormen van de Belgische economie”: de overgang naar een circulaire economie, de ontwikkeling van de deeleconomie, de zichtbaarheid en geloofwaardigheid van de sociale economie, de keuze van duurzame producten vergemakkelijken, het vertrouwen in de digitale omgeving ondersteunen.

- Wat e-inclusie betreft, verwijzen de adviesorganen naar het advies van de bijzondere raadgevende commissie Verbruik met als titel “Naar een e-inclusief beleid in België” (https://www.ccecrb.fgov.be/dpics/fichiers/2020-12-21-01-18-04_CRB20202550defsite.pdf) en wat efficiëntere en inclusieve digitale overheidsdiensten betreft, verwijzen ze naar: <https://www.ccecrb.fgov.be/p/nl/730/naar-efficiëntere-en-inclusieve-digitale-overheidsdiensten>.
- Op digitaal vlak heeft de Nationale Arbeidsraad ook rapport nr. 108 “Interprofessioneel akkoord 2017-2018 van 2 februari 2017 – Maatschappelijke uitdagingen – Administratieve vereenvoudiging” van 24 oktober 2017 uitgebracht (<http://www.cnt-nar.be/RAPPORT/rapport-108-NL.pdf>) en hij zet zijn werkzaamheden ter zake voort (met name wat de digitale sociale documenten betreft). Hij heeft op 5 mei 2021 ook rapport nr. 122 over de implementering van het Europese kaderakkoord over digitalisering uitgebracht (<http://www.cnt-nar.be/RAPPORT/rapport-122-NL.pdf>).
- Wat de deeleconomie betreft, hebben de CRB en de NAR rapport nr. 107 “Diagnose van de sociale partners over digitalisering en deeleconomie – Uitvoering van het Interprofessioneel akkoord 2017-2018” (CRB 2017-2170) van 4 oktober uitgebracht (<http://www.cnt-nar.be/RAPPORT/rapport-107-NL.pdf>) en de Nationale Arbeidsraad zet zijn werkzaamheden ter zake voort, onder meer wat werken via platformen betreft.
- Op het vlak van de transitie naar een circulaire economie, hebben de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO) het gemeenschappelijke advies “Circulaire economie” uitgebracht ([CRB 2020-0415](#)).
- Wat de keuze van duurzame producten betreft, heeft de Nationale Arbeidsraad op 3 maart 2021 een aangepaste lijst goedgekeurd van producten en diensten die met ecocheques kunnen worden aangekocht (collectieve arbeidsovereenkomst nr. 98/7 - <http://www.cnt-nar.be/CAO-COORD/cao-098.pdf>) en heeft hij het daarbijhorende advies nr. 2.200 uitgebracht (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2200.pdf>). Ter uitvoering van dat advies nr. 2.200 zet hij zijn werkzaamheden voort teneinde de lijst uiterlijk in september 2021 aan te passen in het licht van de ontwikkelingen m.b.t. het Europese energielabel en van de nieuwe ecologische inzichten.
- Wat geplande veroudering betreft, hebben de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de brc Verbruik en de FRDO het gemeenschappelijk advies “Geplande veroudering, een oneerlijke handelspraktijk” ([CRB 2020-0640](#)) uitgebracht.

Punt 8 “Veranderen van mobiliteitsmodel”: de milieueffecten van het wegverkeer verminderen, het gebruik van de fiets bevorderen, de milieu-impact van het luchtvervoer verminderen.

De CRB en de NAR hebben zich uitgesproken over diverse mobiliteitsaspecten:

- Wat het mobiliteitsbudget betreft (punt 8.1.2. van het voorontwerp van plan), gaat het over advies nr. 2.030/CRB 2017-0885 van 7 april 2017 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2030.pdf>), advies nr. 2.075/CRB 2018-0540 van 21 februari 2018 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2075.pdf>) over een wetsontwerp betreffende de invoering van een mobiliteitsvergoeding en advies nr. 2.095/CRB 2018-2400 van 18 september 2018 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2095.pdf>) over de invoering van een mobiliteitsbudget en de aanpassing van de regeling voor de mobiliteitsvergoeding.

Beide Raden dringen er evenwel op aan nauw te worden betrokken bij eventuele toekomstige aanpassingen van het systeem van het mobiliteitsbudget en herinneren aan de elementen (cf. punt 1.4 van het advies [CRB 2017-0885, advies n° 2.030](#)) die het kader van het mobiliteitsbudget volgens hen op een evenwichtige manier moet naleven. Ze zijn verheugd dat ze een nieuwe adviesvraag ter zake hebben ontvangen.

- Wat het ondersteunen van de intermodaliteit trein/fiets (punt 8.3.3. van het voorontwerp van plan) en meer algemeen de verdere ontwikkeling van de multimodaliteit betreft, kan worden verwezen naar de adviezen van de Raden over de prijs van de treinkaarten vanaf 1 februari 2021 ([advies nr. 2.194, CRB 2021-0125](#)) en over de krachtlijnen voor het beheerscontract 2018-2022 van de NMBS ([advies nr. 2.084, CRB 2018-1420](#)) alsook naar de [focus “De multimodaliteit verder ontwikkelen”](#) van het Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019 van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB 2019-2102). Er dient in dit verband ook te worden opgemerkt dat de Raden werken aan een nieuw advies over de toekomstige beheerscontracten voor de NMBS en Infrabel.

- Wat het stimuleren van het fietsgebruik (punt 8.3. van het voorontwerp van plan) betreft, kan worden verwezen naar het advies van de Raden dd. 16 december 2020 over het tiende twejaarlijks verslag van het steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting ([advies nr. 2.191, CRB 2020-2560](#)) en naar de [focus “De multimodaliteit verder ontwikkelen”](#) van het Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019 van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB 2019-2102).

De twee Raden willen inzetten op een modal shift door de keuze voor openbaar vervoer en alternatieve vervoerswijzen (waaronder de fiets) aan te moedigen. Vanuit die optiek heeft de NAR op 23 april 2019 de paritaire comités en de ondernemingen aanbevolen (zie aanbeveling nr. 27) om gebruik te maken van een fietsvergoeding.

- Bovendien maakt het mobiliteitsthema het voorwerp uit van regelmatige werkzaamheden binnen de CRB en de NAR. Diverse acties die zijn vermeld in punt 8 “Veranderen van mobiliteitsmodel” van het voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling 2021-2025 hebben betrekking op het woon-werkverkeer. Die verplaatsingen komen onder meer aan bod in het sociaal overleg. De sociale gesprekspartners maken in het kader van de interprofessionele akkoorden en de collectieve arbeidsovereenkomsten afspraken over de financiële bijdragen van werkgevers en werknemers in de kosten van het woon-werkverkeer, over het 80/20-systeem en over telewerk, dat van invloed is op het aantal woon-werkverplaatsingen. Voorts adviseren de sociale gesprekspartners de regeringen over instrumenten die een gedragswijziging naar een duurzamere en vlottere multimodale mobiliteit moeten aanmoedigen. Wil deze transitie een succes worden, dan moet er een breed maatschappelijk draagvlak voor zijn. Samen kunnen de representatieve organisaties van werkgevers en werknemers in de federale en regionale adviesraden daartoe bijdragen.

Punt 9 “Financiering”

De CRB en de NAR hebben samen met de FRDO een advies over het luik “investeringsprojecten” van het ontwerp van Plan voor Herstel en Veerkracht (PHV) ([CRB 2021-0760, advies nr. 2.205](#)) uitgebracht.

Punt 10 "Internationaal": Het beleid rond "ondernemingen en mensenrechten" verder mainstreamen in het federaal beleid rond duurzame ontwikkeling en pleiten voor een universele sociale bescherming.

Behalve de voornoemde recurrente werkzaamheden (punt A.7) heeft de Nationale Arbeidsraad het advies nr. 2.185 van 24 november 2020 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2185.pdf>) uitgebracht omtrent de Europese raadpleging over het Europese actieplan betreffende de uitvoering van de Europese pijler van sociale rechten alsook het advies nr. 2.216 van 5 mei 2021 betreffende de uitvoering van Aanbeveling (EU) 2019/C387/01 van de Raad van 8 november 2019 met betrekking tot de toegang tot sociale bescherming voor werknemers en zelfstandigen (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2216.pdf>).

Voorts heeft de Nationale Arbeidsraad op 3 maart 2021 het advies nr. 2.203 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2203.pdf>) uitgebracht over de bevordering van de tripartiete beginselverklaring over de multinationale ondernemingen - Voorstel van kader.

2.3 Opmvolging van het plan

De adviesorganen constateren (punt 4 van de inleiding van het voorontwerp van plan) dat de uitvoering van het plan, overeenkomstig de al genoemde wet van 5 mei 1997, het voorwerp zal uitmaken van twee verslagen binnen de ICDO.

Ze herinneren evenwel aan de rol van de sociale gesprekspartners, meer bepaald in de materies die zijn vermeld in punt 2.2, zoals het regeerakkoord overigens herhaaldelijk onderstreept en zoals de algemene rechtsbeginselen dit voorschrijven, wat onlangs nog werd opgemerkt in het advies van de CRB en de NAR met nr. 2.209/CRB 2021-0825 van 30 maart 2021 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2209.pdf>) en in het advies van de Nationale Arbeidsraad met nr. 2.215 van 27 april 2021 (<http://www.cnt-nar.be/ADVIES/advies-2215.pdf>).

In het bijzonder voor de SDG's waarvoor ze bevoegd zijn (SDG's 1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12 en 13) vragen de CRB en de NAR bijgevolg:

- van bij het begin te worden betrokken bij het participatief proces dat de Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling (ICDO) in 2021 zal lanceren om de SDG's naar de Belgische federale context te vertalen tegen 2030 (cf. punt 1.1.1. "Een participatief proces opstarten" op blz. 20 van het voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling 2021-2025) en
- in een vroeg stadium van het proces te worden geraadpleegd over de keuze van de opvolgingsindicatoren van de SDG's (d.w.z. over de administratieve input van de binnen het Interfederaal Instituut voor de Statistiek gegroepeerde statistische deskundigen en van de "indicatoren"-experts van de federale overheidsdiensten), alsook te kunnen deelnemen aan het debat over de keuze van de indicatoren. De Raden drukken meer bepaald de wens uit dat de SMART-doelstellingen (cf. punt 1.2.3.) worden toegepast op België, rekening houdend met zijn sociaal-economische context en in overleg met de sociale gesprekspartners.

Te meer omdat het voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling ervoor pleit "een proces van structurele dialoog met de belanghebbenden over de belangrijkste kwesties in verband met de uitvoering van Agenda 2030 te organiseren" (cf. B, punt 1.2.3., blz. 21). Volgens de adviesorganen moet dat proces van structurele dialoog van bij het begin - m.a.w. vanaf de definiëring van de doelen en de opvolgingsindicatoren - worden opgestart en moet het nadien worden voortgezet in het kader van de tussentijdse doelstellingen.

Ze vragen dan ook dat het sociaal overleg en de sociale gesprekspartners hun rol ten volle kunnen blijven spelen en worden betrokken bij het mechanisme voor de opvolging van het toekomstige plan.

Ze onderstrepen voorts dat dit advies een eerste bijdrage van de sociale gesprekspartners vormt en dat ze zich de mogelijkheid voorbehouden zich uit te spreken tijdens de latere fasen van opstelling van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling, waarbij ze eveneens wensen te worden betrokken.

3. Bijlagen: Overzichtstabellen met de indicatoren die de CRB en de NAR hebben geïdentificeerd voor de opvolging van de SDG's die tot hun bevoegdheidsdomein behoren

Tabel 3-1: Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 1 "Armoedebestrijding"

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB en NAR
SDG 1.2. "Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen"		
Risico op armoede of sociale uitsluiting	Risico op armoede of sociale uitsluiting	Risico op armoede of sociale uitsluiting
		Armoederisico per armoedegrens en meest frequente activiteit in de loop van het voorbije jaar
		Risico van armoede op het werk naar leeftijd, geslacht, werkintensiteit van het gezin, bereikt studieniveau, type contract, gewerkte maanden, voltijdse/ deeltijdse arbeid en geboortelandengroep
	Zeer lage werkintensiteit bij de beroepsbevolking tussen 18 en 59 jaar	Zeer lage werkintensiteit bij de beroepsbevolking tussen 18 en 65 jaar
		Ernstige materiële ontbering
		Onverwachte kosten niet kunnen opvangen
SDG 1.3. "Nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en maatregelen implementeren voor iedereen, met inbegrip van sociale beschermingsvloeren, en tegen 2030 een aanzienlijke dekkingsgraad realiseren van de armen en de kwetsbaren"		
		Impact van de sociale overdrachten (exclusief pensioenen) op armoedebestrijding
		- <i>Kloof tussen het bedrag van de minimumuitkeringen en de armoederisicogrens</i>
		- <i>Non take-up of social benefits</i>
		Armoederisico van gezinnen met een zeer lage werkintensiteit
SDG 1.4. "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering"		
Overmatige schuldenlast van de gezinnen	Overmatige schuldenlast van de gezinnen	Overmatige schuldenlast van de gezinnen
		Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen (verband met SDG 3)
		Bevolking die niet in staat is een geschikte temperatuur in de woning te behouden (verband met SDG 7)
		Bevolking die leeft in gebrekkige woning (verband met SDG 11)
SDG 1.5. "Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor met klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken"		
		Slachtoffers van natuurrampen die verband houden met klimaat en luchtvervuiling, per inkomensniveau (verband met SDG 13)

Tabel 3-2: Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 4 “Onderwijs en opleiding”

SDG 4	Beschrijving
SDG 4.1	Meting van het kwalitatieve aspect van onderwijs van SDG 4.1 "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle meisjes en jongens op een vrije, billijke en kwalitatief hoogstaande manier lager en middelbaar onderwijs kunnen afwerken, wat moet kunnen leiden tot relevante en doeltreffende leerresultaten"
Onvoldoende beheersing van wiskunde en wetenschappen (SDG 04_40)	Aandeel van de leerlingen van 15 jaar die niveau 2 ("basisvaardigheden") op de PISA-schaal voor wiskunde en wetenschappen niet halen (bron: OESO)
SDG 4.1	Meting van het aspect "relevante en doeltreffende leerresultaten" van SDG 4.1 "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle meisjes en jongens op een vrije, billijke en kwalitatief hoogstaande manier lager en middelbaar onderwijs kunnen afwerken, wat moet kunnen leiden tot relevante en doeltreffende leerresultaten"
Werkgelegenheidsgraad van de onlangs gediplomeerden naar geslacht	Werkgelegenheidsgraad van de personen van 20 tot 34 jaar die aan de volgende voorwaarden voldoen: (i) tewerkgesteld zijn volgens de definitie van de IAO, (ii) minstens de tweede cyclus van het secundair onderwijs bereikt hebben, (iii) tijdens de vier weken voorafgaand aan de enquête onderwijs of een opleiding hebben gekregen en (iv) 1, 2 of 3 jaar voor de enquête hun hoogste scholingsniveau met succes hebben voltooid (bron: Eurostat)
Hoger studieniveau naar geslacht	Aandeel van de bevolking van 30 tot 34 jaar oud die met succes tertiaire studies heeft voltooid: bijvoorbeeld universiteit, instelling van hoger technisch onderwijs enz. (bron: Eurostat)
SDG 4.4	Tegen 2030 het aantal jongeren en volwassenen met relevante vaardigheden, met inbegrip van technische en beroepsvaardigheden, voor tewerkstelling, degelijke jobs en ondernemerschap aanzienlijk opdrijven
Digitale vaardigheden	De indicatoren van digitale vaardigheden zijn samengestelde indicatoren die gebaseerd zijn op geselecteerde activiteiten in verband met het gebruik van internet of software door personen van 16 tot 74 jaar op vier specifieke gebieden: informatie, communicatie, probleemoplossing, softwarevaardigheden (bron: Eurostat)
Toegang tot opleiding over de oprichting van ondernemingen	Percentage van vrouwen en mannen dat aangeeft toegang te hebben tot opleidingen over het starten of ontwikkelen van een onderneming. Deze indicator is beschikbaar naar geslacht (bron: OESO)

Participatie in voortgezette opleiding

Participatie van de volwassenen (actieven en inactieven)	Bron	Beschikbaarheid gegevens
Graad van participatie van de volwassenen (25 tot 64 jaar) in onderwijs en opleiding (deelnemers aan een onderwijsprogramma of aan een formele of niet-formele opleiding in de loop van de <u>laatste 4 weken/laatste 12 maanden</u> in % van de personen van 25 tot 64 jaar) in functie van geslacht, leeftijd, onderwijsniveau, statuut op de arbeidsmarkt, burgerschap en land van geboorte (trng_lfs_01, trng_lfs_02, trng_lfs_03, trng_lfs_12, trng_lfs_13)	Eurostat, LFS	2004 tot 2019
Graad van participatie van de volwassenen (25 tot 64 jaar) in onderwijs en opleiding (deelnemers aan een onderwijsprogramma of aan een formele of niet-formele opleiding in de loop van de <u>laatste 4 weken/laatste 12 maanden</u> in % van de personen van 25 tot 64 jaar) in functie van geslacht, leeftijd, beroep, type van contract, arbeidstijd en NACE-tak (trng_lfs_04, trng_lfs_05, trng_lfs_06, trng_lfs_08).	Eurostat, LFS	2004 tot 2019
Graad van participatie van de volwassenen (25 tot 64 jaar) in onderwijs en opleiding (deelnemers aan een onderwijsprogramma of aan een formele of niet-formele opleiding in de loop van de <u>laatste 12 maanden</u> in % van de personen van 25 tot 64 jaar) in functie van geslacht, leeftijd, onderwijsniveau, statuut op de arbeidsmarkt, beroep (trng_aes_100, trng_aes_101, trng_aes_102, trng_aes_103).	Eurostat, Adults Education Survey	2007 - 2011 - 2016

Participatie van de werknemers in de ondernemingen	Bron	Beschikbaarheid gegevens
Graad van participatie in voortgezette beroepsopleiding (deelnemers aan een interne of externe beroepsopleiding tijdens het referentiejaar, in % van de personen die tewerkgesteld zijn in de gezamenlijke ondernemingen), naar geslacht en naar omvang van de onderneming (trng_cvt_12s), naar geslacht en naar NACE-bedrijfstak (trng_cvt_12n2). Opm.: deze indicator houdt alleen rekening met de ondernemingen met minstens 10 werknemers.	Eurostat, CVTS	1999-2005-2010-2015
Graad van participatie in voortgezette beroepsopleiding (deelnemers aan een formele of informele beroepsopleiding gedurende het referentiejaar, in % van de personen tewerkgesteld in de gezamenlijke ondernemingen) naar geslacht	Sociale balansen	2009 tot 2018

Uren besteed aan opleiding in de ondernemingen	Bron	Beschikbaarheid gegevens
Uren besteed aan de lessen van voortgezette beroepsopleiding per deelnemer , (trng_cvt_25s) en naar bedrijfstak (trng_cvt_23n2). Opm.: deze indicator houdt enkel rekening met de ondernemingen met minstens 10 werknemers.	Eurostat, CVTS	1999, 2005, 2010, 2015
Opleidingsuren per deelnemer (in de loop van het jaar) naar geslacht of opleidingstype (formeel of informeel)	Sociale balansen	2009 tot 2018

Beweegredenen/belemmeringen voor de voortgezette opleiding van volwassenen	Bron	Beschikbaarheid gegevens
Beweegredenen voor participatie in formele/niet-formele opleidingen (in % van de deelnemers aan een formele/niet-formele opleiding) naar geslacht (individuen van 25 tot 64 jaar, over een referentieperiode van 12 maanden)	Eurostat, Adults Education Survey	2007 - 2011 - 2016
Bereidheid tot participatie naar leeftijd en geslacht	Eurostat, Adults Education Survey	2007 - 2011 - 2016
Belemmeringen voor participatie (in % van de deelnemers aan een formele/niet-formele opleiding) naar geslacht (individuen van 25 tot 64 jaar, over een referentieperiode van 12 maanden)	Eurostat, Adults Education Survey	2007 - 2011 - 2016

Beweegredenen/belemmeringen in hoofde van de ondernemingen	Bron	Beschikbaarheid gegevens
Ondernemingen die geen opleiding verstrekken, naar reden van afwezigheid van een opleiding en naar omvang (in % van de ondernemingen die geen opleiding verstrekken, trng_cvt_02s). Opm. !: deze indicator houdt enkel rekening met de ondernemingen met minstens 10 werknemers.	Eurostat, CVTS	1999, 2005, 2010, 2015
Ondernemingen die geen opleiding verstrekken, naar reden van niet-toepassing en naar NACE Rev. 2-bedrijfstak (in % van de ondernemingen die geen opleiding verstrekken trng_cvt_02n2). Opm. !: deze indicator houdt enkel rekening met de ondernemingen met minstens 10 werknemers.	Eurostat, CVTS	1999, 2005, 2010, 2015

Indicatoren van alternerende opleiding

Alternerende opleiding	Bron	Beschikbaarheid van de gegevens
Het percentage leerlingen dat is ingeschreven in een programma van alternerende opleiding (het aantal leerlingen dat is ingeschreven in een programma van alternerende opleiding als percentage van de leerlingen van de 2de en 3de graad van het secundair onderwijs)	Berekening door het secretariaat van een geaggregeerde indicator op nationaal niveau op basis van gegevens van instellingen voor alternerende opleiding in de drie taalgemeenschappen	jaarlijks

Tabel 3-3: Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 5 “Gendergelijkheid”

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB en NAR
SDG 5.1. "Een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overal"		
Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen	Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen	Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen, naar sector, soort van uitgeoefende job, studieniveau en studietype
		Deeltijdse arbeid, naar geslacht, reden en sector
		Gemiddelde arbeidsduur, naar geslacht en sector
		Extralegale voordelen, naar geslacht, sector en soort van uitgevoerde job (voltijds / deeltijds)
		Jaarloonkloof tussen mannen en vrouwen, naar sector, verrichte job en studietype
SDG 5.4. "Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk door het voorzien van openbare diensten, infrastructuur en een sociaal beschermingsbeleid en door de bevordering van gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin en de familie, zoals dat nationaal van toepassing is"		
	Bevolking inactief wegens verantwoordelijkheid voor gezinszorg, per geslacht	Bevolking inactief door familieverantwoordelijkheden, naar geslacht
		Verschil tussen mannen en vrouwen tussen het aantal uren dat per week wordt besteed aan onbezoldigd huishoudelijk werk
		Voorzien van openbare diensten, infrastructuur en sociale bescherming voor de bevolking in de werkende leeftijd
SDG 5.5. "Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en voor gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven"		
Vrouwelijke parlementsleden	Vrouwelijke parlementsleden	Vrouwelijke parlementsleden
		Vrouwelijke hoge kaderleden
		Vrouwelijke zelfstandigen en helpers
		Vrouwen die bij de overheidsadministratie besluitvormingsfuncties bekleden
		Vrouwen die bij justitie besluitvormingsfuncties bekleden
		Vrouwen benoemd in advies- en overlegorganen

Tabel 3-4: Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake SDG 7 "Schone energie tegen een betaalbare prijs" die de Raden voorstellen

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB & NAR
SDG 7.1. "Tegen 2030 universele toegang tot betaalbare, betrouwbare en moderne energiediensten garanderen"		
	Woningen zonder voldoende verwarming	Bevolking die niet in staat is een geschikte temperatuur in de woning te behouden
		Verskil in finale elektriciteitsprijzen voor de energie-intensieve ondernemingen
Energieafhankelijkheid		Loss of Load Expectation
		Kritieke adequacy-periodes
SDG 7.2. "Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de mondiale energiemix verhogen"		
Hernieuwbare energie in het finale energieverbruik	Hernieuwbare energie in het finale energieverbruik	Hernieuwbare energie in het energieverbruik, totaal en per sector
Hernieuwbare energie in de elektriciteitsproductie		Hernieuwbare energie in de elektriciteitsproductie
		Hernieuwbare energie in het elektriciteitsverbruik
SDG 7.3. "Tegen 2030 de mondiale graad van verbetering in energie-efficiëntie verdubbelen"		
Energie-intensiteit	Energieproductiviteit	Energieverbruik per 'productie-eenheid', per sector

* Opvolgingsindicatoren in het derde deel van het Federaal Rapport inzake duurzame ontwikkeling 2017 van het FPB.

Tabel 3-5: Ambitie en opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 8 “aanhoudende, inclusieve en duurzame groei, volledige en productieve werkgelegenheid en waardig werk” die de Raden voorstellen

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB en NAR
SDG 8.1. "De economische groei per inwoner in stand houden in overeenstemming met de nationale omstandigheden" en SDG 8.2. "tot een hoog niveau van economische productiviteit komen"		
		Reëel bbp per inwoner in kkp
		Reëel bbp per inwoner gecorrigeerd voor de deflator van het bbp
		Bruto nationaal inkomen per inwoner in kkp
		Ontwikkeling van het reële bbp per inwoner, per gewerkt uur tegen vaste prijzen in koopkrachtpariteit
SDG 8.4. "Tegen 2030 geleidelijk aan de wereldwijde efficiëntie, productie en consumptie van hulpbronnen verbeteren en streven naar de ont koppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, volgens het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen"		
Zie SDG 7 "Betaalbare en duurzame energie" (Tabel 10-3) ; SDG 9 & 11 "Duurzame mobiliteit" (Tabel 10-5) ; SDG 12 "Duurzame consumptie en productie" (Tabel 10-7) ; SDG 13 "Strijd tegen de klimaatverandering" (Tabel 10-8)		
SDG 8.5: "Tegen 2030 komen tot een volledige en productieve werkgelegenheid en waardig werk voor allen " & SDG 8.6: "Tegen 2020 het aandeel aanzienlijk terugschroeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn"		
		Werkgelegenheidsgraad 20-64 jaar
		Werkgelegenheidsgraad per geslacht, leeftijd, geboorteland, studieniveau en naar invaliditeitstype
		Werkgelegenheidsgraad doelgroepen
		Werkgelegenheidsgraad in vte's
Werkloosheidsgraad	Werkloosheidsgraad	Werkloosheidsgraad
		Langdurige werkloosheid
		Verruimde werkloosheidsgraad
		Totale inactiviteitsgraad
		Inactiviteitsgraad doelgroepen
		Bevolking inactief door familie-verantwoordelijkheden, naar geslacht (zie SDG 5)
		Transitieratio van werkloosheid naar werkgelegenheid
		Transitieratio van inactiviteit naar werkgelegenheid
Jongeren die niet werken noch onderwijs of een opleiding volgen	Jongeren die niet werken noch onderwijs of een opleiding volgen	Jongeren die niet werken noch onderwijs of een opleiding volgen, naar geslacht, leeftijd, werkstatus, studieniveau, regio, geboorteland, urbanisatiegraad en invaliditeitstype
		Armoederisicograad in totaal en per categorie (zie SDG 1)
		Aandeel werknemers met een laag loon
		Aandeel tijdelijke contracten
		Transitieratio van tijdelijk naar vast contract
		Zeer lage werkintensiteit (zie SDG 1)
SDG 8.8: "De arbeidsrechten beschermen en veilige en gezonde werkomgevingen bevorderen voor alle werknemers"		
	Dodelijke arbeidsongevallen	Dodelijke arbeidsongevallen
		Frequentie en ernst van de arbeidsongevallen
		Blootstelling aan lichamelijke of mentale risico's op de werkplek
		Synthese-indicator betreffende de kwaliteit van werk van Eurofound (met uitzondering van de indicator voor loon)*
		Synthese-indicator voor de kwaliteit van het collectief overleg (Eurofound)
		Indicator voor de dekking van het collectieve onderhandeling (OESO of Eurofound)

* Synthetische indicator van de kwaliteit van werk, geïnspireerd door de Europese enquête naar de arbeidsvoorwaarden (in het Engels: European Working Conditions Survey – EWCS) van Eurofound, die werd geaggregeerd door de fod Waso op basis van 6 subindicatoren/-dimensies: good social environment, skills and discretion, working time quality, prospects, work intensity and physical environment.

Tabel 3-6: Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake duurzame mobiliteit (SDG 9 “Innovatie en infrastructuur” en SDG 11 “Duurzame steden”) die de Raden voorstellen

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB & NAR
SDG 9.1. "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur"		
Vervoer van personen met de wagen	Vervoer van personen met de wagen	Traditionele gemotoriseerde mobiliteit in het personenvervoer, per energievorm en per afstand
Collectief personenvervoer*		Collectieve mobiliteit in het personenvervoer, per energievorm en per afstand
		Zachte mobiliteit in het personenvervoer, naar afstand
	Goederenvervoer over de weg	Goederenvervoer over de weg, naar energievorm en naar afstand
Goederenvervoer per spoor en op de binnenwateren*		Goederenvervoer per spoor, naar energievorm en naar afstand
		Goederenvervoer op de binnenwateren, naar energievorm en naar afstand
SDG 11.2. "Tegen 2030 toegang tot veilige, betaalbare, toegankelijke en duurzame vervoerssystemen voor iedereen garanderen"		
		Aantal uren dat gemiddeld per jaar verloren gaat in de files (totaal en tijdens de spitsuren)
		Stiptheidsgraad van het reizigersverkeer per spoor (totaal en tijdens de spitsuren)
		Bevolking die binnen een straal van minder dan een km van een stopplaats van gemeenschappelijk openbaar en/of privévervoer woont, gewogen door de frequentie van het vervoersaanbod
		Bevolking die woont binnen een straal van minder dan 1 km van een infrastructuur voor zachte mobiliteit
SDG 11.6. "Tegen 2030 de nadelige milieu-impact van steden per capita reduceren, ook door bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit"		
Blootstelling aan fijn stof te wijten aan transport*	Blootstelling aan fijn stof	Uitstoot van luchtverontreinigende stoffen, per stof en per sector
Blootstelling aan stikstofdioxide te wijten aan transport*		
Broeikasgasemissies te wijten aan transport*		Broeikasgasemissies, per sector
		Finaal energieverbruik van de transportsector, per energievorm

* Opvolgingsindicatoren in het derde deel van het Federaal Rapport inzake duurzame ontwikkeling 2017 van het FPB.

Tabel 3-7: Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 10 “Vermindering van ongelijkheid”

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB en NAR
SDG 10.1. "Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40% van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden"		
Gini-index	Gini-index	Gini-index
		Interdeciele verhouding D9/ D5
		Interdeciele verhouding D5/ D1
SDG 10.2. "Tegen 2030 de sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status"		
Armoederisico	Armoederisico	Armoederisico (cf. SDG 1)
		Armoederisico per grote burgerschapsgroep
		Armoederisico per grote geboortelandengroep
	Diepte van het armoederisico	Diepte van het armoederisico
		PISA-score, per socio-economische status

Tabel 3-8: Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake SDG 12 “Duurzame consumptie en productie” die de Raden voorstellen

FPB (2017)		BFP (2019)	Aanbevelingen CRB & NAR
SDG 12.2. "Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren"			
Binnenlands materiaalverbruik per inwoner	Binnenlands materiaalverbruik per inwoner		Totaal materiaalverbruik per inwoner
			Productiviteit van de hulpbronnen t.o.v. het totaal materiaalverbruik
			Graad van circulair gebruik van materialen
SDG 12.4. "Tegen 2020 komen tot een milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval gedurende de hele levenscyclus, en de uitstoot ervan in lucht, water en bodem aanzienlijk beperken om hun negatieve invloeden op de menselijke gezondheid en het milieu zoveel mogelijk te beperken"			
	Verbruik van gevaarlijke stoffen		Verbruik van gevaarlijke stoffen
SDG 12.5. "Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik"			
Productie van gemeentelijk afval			Productie van gemeentelijk en industrieel afval
	Recyclagegraad van gemeentelijk afval		Recyclagegraad van gemeentelijk afval
			Recyclagegraad van plastic verpakkingsafval
			Recyclagegraad van afval met uitzondering van groot mineraal afval
			Terugwinningsgraad van bouw- en sloopafval
			Recyclagegraad van afval van elektrische en elektronische apparatuur
De opportuniteiten van de circulaire economie aangrijpen op het vlak van banen en toegevoegde waarde en eco-innovatieactiviteiten ontwikkelen			
			Eco-innovatie-index
			Privé-investeringen, banen en bruto toegevoegde waarde verbonden aan de sectoren van de circulaire economie
			Octrooien verbonden aan recyclage en secundaire grondstoffen

Tabel 3-9: Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake SDG 13 “Strijd tegen de klimaatverandering” die de Raden voorstellen

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB & NAR
SDG 13.1. "De veerkracht tegen en het aanpassingsvermogen aan klimaatgerelateerde gevaren en natuurrampen in alle landen versterken"		
Slachtoffers van natuurrampen	Slachtoffers van natuurrampen	Slachtoffers van natuurrampen die verband houden met klimaat en luchtvervuiling
SDG 13.2. "Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning"		
Broeikasgasemissies (niet-ETS)	Broeikasgasemissies (niet-ETS)	Broeikasgasemissies (niet-ETS)
		Intensiteit van broeikasgasemissies door energieverbruik, per sector
SDG 13.a. "De verbintenis uitvoeren die door de ontwikkelde landen in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering genomen werd omtrent de doelstelling om tegen 2020 gezamenlijk jaarlijks \$ 100 miljard bijeen te brengen uit allerlei bronnen, om tegemoet te komen aan de behoeften van de ontwikkelingslanden in de context van aanzienlijke mitigatieacties (...)"		
	Bijdrage aan de internationale verbintenis van 100 Mrd USD voor klimaatgebonden uitgaven	Bijdrage aan de internationale verbintenis van 100 Mrd USD voor klimaatgebonden uitgaven